

AMIR TEMUR DAVRIDA MADANIYAT VA SAN'AT

Valijonova Sug`diyona

*O`zDSMIFMF "Xareografiya jamoalar rahbari"
yo`nalishi 2-bosqich talabasi*

Anotatsiya: *Ushbu maqolada XIV asrning ikkinchi yarmi va XV asr boshlarida Movarounahrdagi vujudga kelgan buyuk silivizatsiya, Amir Temur va temuriylar davrida ilm-fan, adabiyot va san'atning barcha jabhalarida shakllangan ulkan taraqqiyot bosqichlari haqida so`z boradi.*

Kalit so`zlar: *Amir Temur, san'at, madaniyat, aktyor, notiq, musiqa, taraqqiyot, rivoj.*

Sohibqiron Amir Temur jahon tarixida kam uchraydigan, uzoqni ko`ruvchi davlat arbobi edi. XIV asrning ikkinchi yarmi XV asr boshida Movarounnahrda milliy birlikni yuzaga keltirgan mustaqil davlatga asos solgan. O`rta asr uyg`onish davri madaniyati, ilm-fani, san'ati taraqqiyotiga bebaho hissa qo`shgan. Temuriylar davrida O`rta Osiyoda maydonga kelgan buyuk silivizatsiya, buyuk tarixiy shaxslarni – faylasuf va donishmandlarni, shoir va san'atkorlarni, memor va hunarmandlarni yetishtirdi. Ular o`z navbatida jahon madaniy taraqqiyotini boyitishga ulkan hissa qo`shganlar.

Sohibqiron Amir Temur davrida O`rta Osiyoning mustaqil bir davlat ostiga birlashtirilishi, mamlakat ichida tinchlik o`rnatilishi, shubhasiz mamlakatning iqtisodiy va madaniy taraqqiyotiga ulkan ta`sir ko`rsatdi. Bu davrda ilm-fan, adabiyot va san'at, hunarmandchilik, me'morchilik ravnaq topdi. Buning uchun Movarounnahrning turli joylaridan, yaqin va O`rta Sharq o`lkalaridan juda ko`p fan va san'at ahllarini, iste`dodli sohibi hunarlarni, me'mor va musavvirlarni poytaxtga to`pladi. Tarixiy manbalarda ko`rsatilishicha, bu davrda Samarqand va Xirotda Atoiy, Sakkokiy, Lutfiy, Xaydar, Xorazmiy, Amiriy kabi bir qancha shoirlar turk va fors tillarida ijod qilganlar. Badiiy ijodning g`azal, ruboiy, tuyuq kabi turli xil yo`nalishlari rivoj topgan. XIV asrda Nizomiyning "Xusrav va Shirin", "Maxzanul asror" (Sirlar xazinasini) asarlari tarjima qilingan. Shuningdek, "Chaxor manoli" kabi adabiyot nazariyasiga oid bo`lgan asarlar ham yaratilgan. Alisher Navoiyning e`tirof etishicha, temuriylar davrida, ayniqsa turk tilidagi adabiyot taraqqiyotiga jiddiy e`tibor berilgan.

Shuningdek, bu davrda tasviriy san'at – miniatyura san'ati hamda monumental rassomlikda ham ko`tarilish yuz bergan. Xo`ja Abdulxay Sulton Uvays, Pir Ahmad G`iyosiddin, usta Shamsiddin, Do`st Muhammad, Mansur, Mavlono Shahobiddin Abdullo, Jahongir Burxoniy, Shox Muzaffar, Mavlono

Zahiriddin Azhor, Bobonaqqosh kabi juda ko'plab taniqli musavvirilar ijod qilganlar. Bir qancha miniatyura asarlari vujudga kelgan. Bizgacha yetib kelgan tasviriy san'at yodgorliklari Samarqand, Xirotda va Buxoroda bu san'atning o'ziga xos uslublari shakllangani hayotni haqqoniy tasvirlash tomon rivojlanib borganini ko'rsatadi. O'sha davrda xonanda, sozanda va raqqosalarning ijrochilik mahorati yuksak cho'qqilarga ko'tarilgan.

Temuriylar hukmronligi davrida Samarqand, Xirotda va boshqa shaharlarda xalq sayllari va tomoshalar ommaviy tus olgani va ularda keng omma qatnashgani haqida Sharafiddin Ali Yazdiy, Ibn Arabshoh, Klavixov kabi o'sha davrning mashhur tarixchilari qimmatli ma'limotlar beradilar. XIV asrning ikkinchi yarmi va XV asr boshidagi gavjum hayot Samarqandda musiqa, raqs va tomosha san'atining rivojlanishiga zamin yaratgani turli yozma manbalarda va miniatyuralarda o'z isbotini topgan. Bundan tashqari, tarixchi Klavixovning 1404-yilda Amir Temur saroyida aktyorlar tomonidan ijro etilgan va shaxsan o'zi tomosha qilgan sahna asari to'g'risidagi ma'lumoti ham o'sha zamon san'atining badiiy kamolot darajasini aniqlab olishimizda favqulodda ahamiyatga ega. Bu to'g'risida u quyidagilarni yozadi: "Temur chorshanba kuni choshgohdan so'ng elchilarga odam yubordi, ular yetib kelishganda podshohni o'z saroyida favvora oldida o'tirgan holda ko'rishdi. Uning atrofini ayonlar qurshab olgan edilar. "Kamediantlar" o'yin ko'rsatdilar". Garchand ispan elchisi tilni tushunmagani tufayli qanday "o'yin" ko'rsatilgani hamda uning mazmunini bayon etmagan bo'lsa-da, bu davrda ham "kamediantlar" o'z faoliyatlariga ega bo'lganliklarini bilib olishimiz mumkin²¹. Ular shubhasiz, o'sha davrdagi mashhur qiziqchi aktyorlar bo'lganlar. Shuningdek, temuriylar davrida notiqlik san'ati - so'z san'atiga ham jiddiy e'tibor berilgan. Samarqand va Hirotida notiqlik maktablari faoliyat yuritgan. Bu maktablarda ushbu sohaning asl vakillari ta'lim berganlar.

Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha, Amir Temur ham tengi yo'q notiq bo'lgan. Ibn-Arabshohning "Tumur hayoti" asarida Amir Temurning notiqligiga yuqori baho berib, "Uning ovozi jarangdor va shirali"²² deya ta'rif bergan. Bir arab solnomasining guvohligiga asoslanib Barbara Brey esa o'zining "Ibn Xoldun" nomli maqolasida "Temur nutq so'zlaganda qarashlari o'tli, yoniq, ovozi yoqimli, jarangdordir" deya ta'kidlagan. "Temur tuzuklari" da qayd etilishicha, Amir Temur turli hududlarda 30 dan ortiq muhim kengash va quroltoylar o'tkazgan.

"Zafarnoma" da keltirilishicha, Jahongir davlatni boshqarishda ilm-fan vakillariga, donolarning maslahatlariga suyangan. Jumladan, Boilkan shahrida 806 (xijriy) yilda olim va fuzalolar kengashida nutq so'zlagan va unda "fan va dinning mashhur kishilari o'z maslahatlari bilan podshohlarga yordam berib kelganlar.

²¹ Amir Temur va Temuriylar davrida madaniyat va san'at. - T.: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashr., 1996.

²² Ibn Arabshoh. (Жизнь Темура, стр. 52-54)

Mening maqsadim mamlakatda adolat o`rnatish, tartib va tinchlikni mustahkamlash, fuqaro turmushini yaxshilash, yurtimizda qurilishni kuchaytirish, davlatimizni rivojlantirishdir. Mamlakatda hotirjamlik o`rnatishga qaratilgan tadbirlarni amalga oshirish bosh vazifamizdir” degan ekan.²³

Shuningdek, Sohibqiron Amir Temurning avlodlari Shohrux Mirzo, Mirzo Ulug`bek, Zahiriddin Muhammad Bobur ham notiqlik san`atining mashhur namoyondalari bo`lganlar.

Xulosa o`rnida aytish joizki, musiqa san`atining barcha jabhalari bastakorlik, ijrochilik, ilm va maxsus ta`lim yuksak taraqqiyot pallalariga ko`tarildi. Movarounnahr madaniyati, ilm-fani, nafaqat Amir Temur davrida, qolaversa, uning avlodlari zamonida ham yuksak cho`qqilarga ko`tarilgan. O`rta asr uyg`onish davri madaniyati, ilm-fani, san`ati taraqqiyotiga bebaho hissa qo`shganlar. Uning benazir homiysi bo`lib tanilgan bu ulug` zotlarning muborak nomi asrlar osha biz avlodlarning faxri va iftixori bo`lib kelmoqda!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Amir Temur va Temuriylar davrida madaniyat va san`at. – T.: G`ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashr. , 1996. – 88 b.
2. Axmedov Bo`riboy. Sohibqiron Temur: (Xayoti va ijtimoiy-siyosiy faoliyati). T.: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1996 y, 136 b.
3. Fayziyev Turg`un “Temuriylar shajarasi”.
4. Г.А. Пугаченкова “Темурнинг меъморий мероси”

²³ “Zafarnoma” 288-bet